

Szczegółowe kryteria oceniania wymagań edukacyjnych zintegrowane z programem nauczania języka polskiego w klasach 4-8 wyd. GWO *Między nami*

Ocenę niedostateczną otrzymuje uczeń, który nie spełnia wymagań kryterialnych na ocenę dopuszczającą.

Ocenę dopuszczającą otrzymuje uczeń, który:

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

SŁUCHANIE

1. rozumie większość poleceń,
2. słucha wypowiedzi kolegów i nauczyciela, wyraża prośbę o powtórzenie wypowiedzi,
3. słucha nagrania wzorcowej recytacji,
4. stara się mówić na temat najważniejszych treści wysłuchanego utworu,
5. wskazuje z pomocą nauczyciela typowe fragmenty informacyjne i perswazyjne w wysłuchanym tekście,
6. stara się rozpoznawać i nazywać emocje towarzyszące osobie wypowiadającej się, próbuje zrozumieć ogólny sens jej wypowiedzi.

CZYTANIE UTWORÓW LITERACKICH I ODBIÓR TEKSTÓW KULTURY

1. czyta teksty współczesne i dawne, w tym pisane gwarą¹,
2. wskazuje w tekstach archaizmy i wyrazy należące do gwar, odszukuje ich znaczenie w przypisach,
3. stara się odczytać tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, rzeźbę, grafikę, fotografię) na poziomie dosłownym, na poziomie krytycznym z pomocą nauczyciela i rówieśników określa temat utworu i poruszony problem, odnosi się do wybranych kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego,
4. rozpoznaje z pomocą nauczyciela wypowiedź o charakterze emocjonalnym, argumentacyjnym, wskazuje w tekście argumentacyjnym tezę, argument i przykłady
5. rozpoznaje w tekście najważniejsze informacje, opinie i fakty,
6. rozróżnia fikcję i kłamstwo
7. zna perswazję, sugestię, ironię, rozpoznaje je w typowych tekstach i sytuacjach,
8. zauważa wybrane elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim,
9. wskazuje nadawcę i adresata wypowiedzi,
10. dostrzega i krótko omawia główne motywy postępowania bohaterów,
11. dostrzega w utworach wartości, takie jak przyjaźń, wierność, patriotyzm,
12. czyta utwory liryczne i wskazuje z pomocą nauczyciela cechy liryki jako rodzaju literackiego,
13. korzystając z definicji rozpoznaje gatunki należące do liryki: sonet, pieśń, tren, hymn, fraszkę,

14. odróżnia z pomocą nauczyciela osobę mówiącą w wierszu od autora tekstu, bohatera utworu od podmiotu lirycznego wypowiedzi,
15. wymienia środki wyrazu artystycznego: epitet, uosobienie, ożywienie, neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, porównanie homeryckie, archaizację, kolokwializm – potrafi je wskazać z pomocą nauczyciela,
16. dostrzega obrazy poetyckie w utworze, potrafi krótko je opisać,
17. czyta utwory epickie i rozpoznaje z pomocą nauczyciela cechy epiki jako rodzaju literackiego, wymienia przykłady gatunków należących do epiki – opowiadanie, powieść (i jej odmiany), legendę, baśń, przypowieść (parabolę), mit, nowelę, bajkę pamiętnik, dziennik, fantasy, epopcję,
18. zna elementy rytmizujące wypowiedź – wers, rym, strofa, refren,
19. wymienia elementy konstrukcyjne świata przedstawionego w utworze,
20. wskazuje w utworze bohaterów głównych i drugoplanowych, wątek główny i poboczny, omawia zdarzenia wchodzące w skład akcji utworu,
21. odróżnia narratora od autora tekstu i bohatera utworu,
22. rozróżnia narrację pierwszo- i trzecioosobową,
23. rozpoznaje w tekście epickim fragmenty opowiadania i opisu,
24. wskazuje z pomocą nauczyciela tytuł, podtytuł, motto, puentę, punkt kulminacyjny,
25. rozpoznaje komiks, piosenkę,
26. odróżnia dramat od innych rodzajów literackich, wskazuje z pomocą nauczyciela elementy dramatu: akt, scenę, tekst główny, didaskalia, monolog i dialog; zna podział dramatu na tragedię, komedię i dramat właściwy,
27. rozpoznaje scenariusz i czyta scenariusze,
28. potrafi, korzystając z definicji, zidentyfikować baśń, bajkę, legendę, mit, nowelę, pamiętnik, dziennik, balladę i satyrę,
29. posługuje się spisem treści, cytatem,
30. odróżnia tekst literacki od naukowego i popularnonaukowego, z pomocą nauczyciela wyszukuje najważniejsze informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym,
31. wymienia przykłady gatunków dziennikarskich: wywiad, felieton, artykuł, reportaż,
32. z pomocą nauczyciela wskazuje symbole i alegorie w omawianych tekstach kultury,
33. rozumie terminy *adaptacja filmowa* i *adaptacja teatralna*,
34. wymienia osoby uczestniczące w procesie powstawania przedstawienia teatralnego oraz filmu (reżyser, aktor, scenograf, charakteryzator, scenarzysta, kostiumolog),
35. wspólnie z innymi dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji zjawisk społecznych w ramach różnych projektów grupowych,
36. wie, czym jest aforyzm i anegdota,
37. z pomocą nauczyciela wskazuje w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) elementy retoryki: powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy, wyliczenia, wykrzyknienia,
38. stara się identyfikować styl oficjalny, nieoficjalny (potoczny), urzędowy (mówiony i pisany) i artystyczny,

TWORZENIE WYPOWIEDZI (ELEMENTY RETORYKI, MÓWIENIE I PISANIE)

1. stara się pisać na temat i zachować poprawność językową, ortograficzną i interpunkcyjną tekstu,
2. zna najważniejsze zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i wielokrotnie złożonego, stara się je stosować w praktyce, popełnione błędy nie uniemożliwiają zrozumienia całości tekstu,
3. układa tekst o trójdzielnej kompozycji z uwzględnieniem akapitów, stosuje cytaty,
4. stara się o estetyczny zapis wypowiedzi,
5. sporządza w przyjaznej dla siebie formie notatkę dotyczącą wysłuchanej wypowiedzi,
6. redaguje ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, uwzględniając w nich najważniejsze, niezbędne elementy oraz właściwy zapis graficzny,
7. tworzy plan dłuższej wypowiedzi,
8. formułuje treść sms-a, e-maila, starając się o ich poprawny zapis ortograficzny, dodaje komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej,
9. streszcza z pomocą nauczyciela tekst (w tym tekst popularnonaukowy), poprawnie przytaczając większość zagadnień,
10. pisze schematyczny opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny,
11. tworzy krótką wypowiedź o charakterze argumentacyjnym,
12. w rozprawce z pomocą nauczyciela formułuje tezę, hipotezę oraz argumenty, odróżnia przykład od argumentu, wnioskuje, stara się stosować właściwe słownictwo,
13. pisze proste opowiadanie odtwórcze i twórcze; wie, jak umieścić dialog w tekście,
14. stosuje narrację pierwszo- i trzecioosobową,
15. opisuje i charakteryzuje siebie, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje wybrane cechy bohaterów literackich i rzeczywistych,
16. pisze swój życiorys, CV, a z pomocą nauczyciela podanie i list motywacyjny we własnej sprawie,
17. przygotowuje prosty wywiad, zachowując jego układ (pytania – odpowiedzi),
18. wskazuje elementy dzieła malarskiego, grafiki, plakatu, rzeźby, fotografii, opisuje je, wykorzystując w nich z pomocą nauczyciela, podane konteksty,
19. wspólnie z innymi uczniami pisze scenariusz na podstawie dzieła literackiego lub twórczy, zapisuje w nim dialogi ,
20. pisze prostą, schematyczną recenzję książki/filmu/przedstawienia,
21. stara się mówić na temat,
22. wyraża swoje zdanie i umie je krótko, ale logicznie uzasadnić,
23. w tekstach mówionych zachowuje poprawność akcentowania wyrazów i zdań, dba o poprawną wymowę, nie popełnia wielu rażących błędów językowych, jego wypowiedź jest komunikatywna,
24. wygłasza krótki monolog, podejmuje próbę wygłaszania przemówienia oraz próby uczestniczenia w dyskusji,
25. wygłasza z pamięci tekst poetycki lub, po uzgodnieniu z nauczycielem, jego fragment,

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE (GRAMATYKA JĘZYKA POLSKIEGO, KOMUNIKACJA JĘZYKOWA I KULTURA JĘZYKA, ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA)

1. odwołuje się do zasad ortograficznych (u, ó, ż, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości spółgłosek) i zna najważniejsze wyjątki od nich, stara się stosować je w praktyce, korzysta ze słownika ortograficznego,
2. stara się stosować podstawowe zasady poprawności językowej, a w razie wątpliwości korzysta ze słowników, przede wszystkim słownika języka polskiego, słownika poprawnej polszczyzny oraz słownika frazeologicznego,
3. ma podstawową wiedzę (stosuje ją z pomocą) z zakresu gramatyki języka polskiego:
 - 1) fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne (np. w parach p-b, t-d itd.), ustne, nosowe, twarde i miękkie; rozumie na czym polega zjawisko upodobnień pod względem dźwięczności i uproszczeń grup spółgłoskowych, utraty dźwięczności w wygłosie, dostrzega rozbieżności między mową a pismem,
 - 2) słowotwórstwa i słownictwa – wie, czym są wyraz podstawowy i pochodny, podstawa słowotwórcza, formant, rodzina wyrazów i rozpoznaje je na przykładach omawianych na lekcji, wie w jaki sposób tworzy się nowe wyrazy i w jakim celu zna i rozumie znaczenie wybranych przysłów, powiedzeń, frazeologizmów itp., z pomocą nauczyciela odróżnia synonimy, antonimy, homonimy, rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, *język ogólnonarodowy, gwara, dialekt*,
 - 3) fleksji – rozpoznaje na typowych przykładach części mowy: odmienne – rzeczownik, czasownik (dokonany, niedokonany, czasownik w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik potrafi je odmieniać, rozpoznaje na typowych przykładach nieodmienne części mowy – przysłówki, spójnik, partykuła, przyimek,
 - 4) składni – rozpoznaje z pomocą nauczyciela na typowych przykładach części zdania: podmiot, orzeczenie, przydawkę, dopełnienie, okolicznik, a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, przy pomocy nauczyciela wskazuje człon nadrzędny i podrzędny, wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie; rozpoznaje zdania bezpodmiotowe, dokonuje z pomocą nauczyciela przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy typowych zdań pojedynczych, złożonych i wielokrotnie złożonych, wyodrębnia zdania składowe w typowych zdaniach złożonych, potrafi wymienić i określić na łatwych przykładach rodzaje zdań pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), stosuje je w swoich wypowiedziach,
 - 5) zna i próbuje stosować normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla

- wypowiedzi publicznych,
6) stara się zrozumieć czym są manipulacja i prowokacja językowa,

Ocenę dostateczną otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dopuszczającą oraz:

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

SŁUCHANIE

1. świadomie uczestniczy w sytuacji komunikacyjnej przez słuchanie wypowiedzi innych jej uczestników, rozumie większość wypowiedzi, reaguje na wypowiedzi kolegów i nauczyciela, m.in. prosi o ich powtórzenie, wyjaśnienie,
2. określa tematykę wysłuchanego utworu, wybiera z wysłuchanego tekstu potrzebne informacje,
3. rozróżnia teksty o charakterze informacyjnym i perswazyjnym,
4. podejmuje próby rozpoznania intencji nadawcy wysłuchanego utworu, w tym aluzję, sugestię, manipulację,
5. rozpoznaje w typowych tekstach i sytuacjach komizm, kpinę i ironię jako wyraz intencji wypowiedzi,

CZYTANIE UTWORÓW LITERACKICH I ODBIÓR TEKSTÓW KULTURY

1. podejmuje próby samodzielnego odczytania różnych tekstów współczesnych i dawnych na poziomie przenośnym, podejmuje próby odczytania ich w różnych kontekstach,
2. rozumie znaczenie archaizmów i wyrazów należących do gwar obecnych w typowych tekstach literackich lub odszukuje ich znaczenie w przypisach,
3. odczytuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, rzeźbę, grafikę, fotografię) na poziomie dosłownym i przenośnym, przy niewielkiej pomocy określa temat utworu i poruszony problem, odnosi się do najważniejszych kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego,
4. zauważa i rozumie podstawowe emocje oraz argumenty zawarte w wypowiedziach, a także tezę, argumenty i przykłady w wypowiedzi,
5. samodzielnie wskazuje najważniejsze informacje zawarte w tekście, przytacza opinie,
6. stara się odróżniać opinię od faktu, fikcję od kłamstwa oraz fikcję od rzeczywistości, rozumie znaczenie terminów *realizm* i *fantastyka*,
7. stara się dostrzegać w analizowanym tekście perswazję, sugestię, ironię i nieskomplikowane aluzje,
8. wskazuje elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim, rozumie sytuację, w jakiej znajdują się bohaterowie,
9. identyfikuje nadawcę i adresata wypowiedzi i określa ich główne cechy,
10. dostrzega i omawia główne motywy postępowania bohaterów,
11. identyfikuje w tekście poetyckim podstawowe cechy liryki,

12. rozróżnia w oparciu o definicje takie gatunki liryczne, jak pieśń, hymn, sonet, tren, fraszka,
13. charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu i bohatera wiersza, nie utożsamia ich z autorem,
14. stara się wskazać, przy pomocy definicji, środki wyrazu artystycznego wypowiedzi: neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, porównanie homeryckie, archaizację, kolokwializm,
15. wyodrębnia w tekście obrazy poetyckie i omawia sposób obrazowania,
16. odróżnia, korzystając z definicji, cechy gatunkowe noweli, powieści (i jej gatunków), opowiadania, legendy, baśni, przypowieści (paraboli), mitu, bajki, pamiętnika, dziennika, fantasy, epepei,
17. identyfikuje elementy świata przedstawionego w utworze,
18. omawia fabułę, odróżnia fabułę utworu od akcji,
19. dostrzega funkcję podtytułu, motto, puenty, punktu kulminacyjnego w utworach,
20. omawia i analizuje elementy komiksu, piosenki,
21. określa rodzaj narracji w tekście (pierwszoosobowa, trzecioosobowa),
22. wyodrębnia w tekście epickim fragmenty opowiadania i opisu,
23. rozpoznaje cechy dramatu jako rodzaju literackiego w tekście, stosuje w praktyce słownictwo dotyczące dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (w tym monolog wewnętrzny) i dialog, zna najważniejsze cechy tragedii, komedii i dramatu właściwego, potrafi zakwalifikować typowe utwory dramatyczne do poszczególnych rodzajów dramatu,
24. czyta z podziałem na role i ze zrozumieniem dialogi ze scenariuszy, rozumie budowę i treść dramatu,
25. podaje przykłady utworów należących do literatury dydaktycznej, wymienia cechy bajki, korzystając z definicji,
26. wskazuje z pomocą nauczyciela w balladzie i satyrze elementy typowe dla różnych rodzajów literackich,
27. wyszukuje informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym, indeksie i przypisach, wykorzystuje do pracy spis treści,
28. wyszukuje i zapisuje cytaty z poszanowaniem praw autorskich, sporządza prosty przypis,
29. z pomocą definicji rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, artykuł, reportaż,
30. analizuje proste symbole i alegorie występujące w poznanych tekstach kultury,
31. rozpoznaje adaptację filmową i teatralną, wie, czym się one różnią od oryginalnego tekstu,
32. określa rolę osób uczestniczących w procesie powstawania przedstawienia teatralnego oraz filmu (reżyser, aktor, scenograf, charakteryzator, scenarzysta, producent, operator, dźwiękowiec, rekwizytor, inspicjent, sufler, statysta, oświetleniowiec, kostiumolog),
33. stara się dostrzegać związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury (np.

- obrazem, plakatem, dziełem muzycznym, rzeźbą),
34. wspólnie z innymi lub samodzielnie dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji wybranych zjawisk społecznych oraz prezentuje je w ramach różnych projektów grupowych,
 35. rozpoznaje aforyzm i anegdotę,
 36. w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) zauważa elementy retoryki: powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy wyliczenia, wykrzyknienia,
 37. rozpoznaje z niewielką pomocą nauczyciela językowe i pozajęzykowe środki perswazji, np. w reklamie prasowej,
 38. dostrzega funkcje środków pozajęzykowych w sztuce teatralnej i filmie,
 39. rozpoznaje na typowych przykładach styl oficjalny, nieoficjalny (potoczny), urzędowy (mówiony i pisany) i artystyczny,
 40. potrafi nazwać, pejzaż, portret, scenę rodzajową, martwą naturę,

TWORZENIE WYPOWIEDZI (ELEMENTY RETORYKI, MÓWIENIE I PISANIE)

1. pisze na temat, starając się zachować przejrzystą kompozycję logicznej i spójnej wypowiedzi, pisze teksty zrozumiałe i klarowne, wyraża opinię i podaje argumenty na poparcie własnego stanowiska,
2. stara się zachować poprawność językową, stylistyczną, ortograficzną i interpunkcyjną tekstu, zna najważniejsze zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i wielokrotnie złożonego, stara się je stosować w praktyce,
3. układa tekst o trójdzielnej kompozycji, stosuje akapity, dba o spójne nawiązania między poszczególnymi częściami wypowiedzi,
4. wykazuje dbałość o estetykę zapisu,
5. sporządza w przyjaznej dla siebie formie notatkę dotyczącą treści przeczytanego tekstu,
6. redaguje ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, uwzględniając w nich z reguły wszystkie elementy i właściwy zapis graficzny,
7. tworzy plan ramowy i szczegółowy dłuższej wypowiedzi,
8. formułuje treść sms-a, e-maila, stosując poprawny zapis ortograficzny, dodaje poprawny komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej,
9. stara się streszczać, skracać, parafrazować tekst (w tym tekst naukowy i popularnonaukowy), poprawnie i samodzielnie przytaczając większość zagadnień,
10. pisze opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny, zgodnie z cechami gatunkowymi tekstów,
11. tworzy krótką wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, w rozprawce formułuje tezę, hipotezę oraz argumenty, dobiera przykłady do argumentów, podejmuje próbę wnioskowania, stosuje właściwe rozprawce słownictwo, rozróżnia rozprawkę z tezą od rozprawki z hipotezą,
12. pisze opowiadanie odtwórcze i twórcze; umieszcza dialog w tekście,
13. stosuje, w zależności od potrzeb tworzonego przez niego tekstu, narrację pierwszo- lub trzecioosobową,

14. w tekstach własnych wykorzystuje różne formy wypowiedzi, w tym opis sytuacji, opis przeżyć, charakterystykę,
15. opisuje i charakteryzuje siebie, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje najważniejsze cechy bohaterów literackich i rzeczywistych,
16. samodzielnie pisze swój życiorys, CV, z pomocą nauczyciela podanie i list motywacyjny we własnej sprawie,
17. przeprowadza i zapisuje wywiad, stosuje właściwy zapis graficzny,
18. opisuje dzieło malarskie, grafikę, plakat, rzeźbę, fotografię z odniesieniem do udostępnionych przez nauczyciela odpowiednich kontekstów; odczytuje wybrane sensory przenośne w różnych tekstach kultury,
19. pisze prosty scenariusz na podstawie dzieła literackiego lub twórczy, zapisuje w nim dialogi i didaskalia,
20. pisze schematyczną recenzję książki/filmu/przedstawienia, uwzględniając w niej swoją opinię,
21. mówi na podany temat, starając się zachować zasady poprawności językowej i stylistycznej,
22. stara się wyrażać swoje zdanie i umie je logicznie uzasadnić, odnosi się do cudzych poglądów i poznanych idei,
23. zna zasady poprawnej wymowy oraz normy dotyczących akcentowania wyrazów i zdań,
24. wygłasza poprawny monolog, krótkie przemówienie, stara się uczestniczyć w dyskusji,
25. uczestniczy w dyskusji zgodnie z zasadami kultury,
26. rozróżnia środki językowe w zależności od adresata wypowiedzi w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach mówienia,
27. zna i stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, stosuje zasady etykiety językowej i przestrzega zasad etyki mowy,
28. dostrzega zjawisko brutalności słownej, kłamstwo i manipulację,
29. recytuje z pamięci tekst poetycki, podejmuje próbę interpretacji głosowej
30. uczestniczy w omówieniu recytacji własnej, koleżanek i kolegów,

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE (GRAMATYKA JĘZYKA POLSKIEGO, KOMUNIKACJA JĘZYKOWA I KULTURA JĘZYKA, ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA)

1. zna podstawowe zasady ortograficzne (u, ó, ż, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości głosek) i wyjątki od nich, stosuje je w praktyce, w razie problemów korzysta ze słownika ortograficznego,
2. dostrzega niektóre błędy językowe, korzysta z różnych źródeł, by je skorygować,
3. stosuje w tworzonych tekstach podstawową wiedzę językową z zakresu fonetyki, słowotwórstwa, fleksji i składni,
4. ma podstawową wiedzę i stosuje ją w praktyce na typowych przykładach z zakresu:
 - 1) fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne, ustne, nosowe, twarde i miękkie; wskazuje upodobnienia pod

względem dźwięczności i uproszczenia grup spółgłoskowych, utratę dźwięczności w wygłosie w poznanych przykładach, dostrzega rozbieżności między mową a pismem i zgodnie z tym zapisuje wyrazy, w których rozbieżności te występują,

- 2) słowotwórstwa i słownictwa – wie, czym są wyraz podstawowy i pochodny, podstawa słowotwórcza, formant, rodzina wyrazów i rozpoznaje je na typowych przykładach; rozumie różnicę między wyrazem pokrewnym a bliskoznacznym, dostrzega zróżnicowanie formantów pod względem ich funkcji, rozumie różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów, odróżnia typy wyrazów złożonych, wskazuje skróty i skrótowce i stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie, stosuje w swoich wypowiedziach przysłowia, powiedzenia, frazeologizmy itp., potrafi podać przykłady synonimów, homonimów, antonimów, wskazuje wyrazy rodzime i zapożyczone; stara się wyjaśniać pojęcia: *język ogólnonarodowy, gwara, dialekt*,
- 3) fleksji – rozpoznaje części mowy: odmienne – rzeczownik, czasownik (próbuję przekształcać stronę czynną, bierną i zwrotną), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje), potrafi je odmieniać, oddziela temat od końcówki w wyrazach, w których występują oboczności; rozpoznaje nieodmienne części mowy – przysłówki, samodzielne i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek), stara się stosować wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy, rozpoznaje imiesłowu, zna zasady ich tworzenia i odmiany,
- 4) składni – rozpoznaje części zdania: podmiot, orzeczenie, przydawkę, dopełnienie, okolicznik, rozpoznaje związki wyrazów w zdaniu pojedynczym, a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, wskazuje człon nadrzędny i podrzędny, wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie, dokonuje z pomocą nauczyciela przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy zdań pojedynczych, złożonych i z pomocą nauczyciela wielokrotnie złożonych, stara się wyodrębnić zdania składowe w typowych zdaniach złożonych i wielokrotnie złożonych, potrafi wymienić i określić na typowych przykładach typy zdań pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), w swoich wypowiedziach stosuje zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące,
5. zna i stosuje znane mu normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych,
6. rozpoznaje wybrane przykłady manipulacji i prowokacji językowej,
7. zna i świadomie stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia,

Ocenę dobrą otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dostateczną oraz:

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

SŁUCHANIE

1. uważnie słucha i rozumie wypowiedzi kolegów i nauczyciela, żywo reaguje na wypowiedzi kolegów i nauczyciela, m.in. prosi o ich powtórzenie, uzupełnienie, wyjaśnienie,
2. słucha nagrań recytacji utworów poetyckich i prozatorskich oraz dostrzega środki wyrazu artystycznego tekstu,
3. wskazuje w tekstach treści informacyjne i perswazyjne,
4. analizuje i rozpoznaje intencję nadawcy wysłuchanego utworu, w tym aluzję, sugestię, manipulację,
5. rozpoznaje komizm, kpinę i ironię jako wyraz intencji wypowiedzi,

CZYTANIE TEKSTÓW PISANYCH I ODBIÓR INNYCH TEKSTÓW KULTURY

1. samodzielnie odczytuje większość tekstów współczesnych i dawnych na poziomie przenośnym, a w ich odczytaniu odnosi się do różnych kontekstów czyta płynnie, stosując się do zasad poprawnej interpunkcji, akcentowania i intonacji,
2. rozumie znaczenie archaizmów i wyrazów należących do gwar obecnych w tekstach literackich, odszukuje ich znaczenie w przypisach,
3. interpretuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, rzeźbę, grafikę, fotografię) na poziomie dosłownym i przenośnym, określa temat utworu i różnorakie poruszone w nim problemy, interpretuje tytuł utworu, odnosi się do najważniejszych kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego,
4. rozumie i omawia podstawowe emocje oraz argumenty zawarte w wypowiedziach, a także tezę, argumenty i przykłady w wypowiedzi,
5. odczytuje informacje zawarte w tekście, przytacza i sensownie komentuje opinie,
6. odróżnia opinię od faktu, fikcję od kłamstwa, fikcję od rzeczywistości w tekstach literackich i dziennikarskich, stosuje te rozróżnienia w praktyce, płynnie stosuje terminy: *realizm* i *fantastyka*,
7. analizuje w tekście manipulację, perswazję, sugestię, ironię, aluzję, nazywa je,
8. omawia elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim, rozumie sytuację, w jakiej się znajdują bohaterowie,,
9. charakteryzuje nadawcę i adresata wypowiedzi,
10. dostrzega i wyjaśnia motywy postępowania bohaterów, ocenia ich zachowania i postawy w odniesieniu do ogólnie przyjętych zasad moralnych,
11. omawia w tekście poetyckim cechy liryki,
12. identyfikuje utwory należące do takich gatunków lirycznych, jak pieśń, hymn, tren, sonet, fraszka; wskazuje ich cechy,
13. charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu i bohatera wiersza (jej sytuację, uczucia i

- stany), nie utożsamiając ich z autorem,
14. przytacza środki wyrazu artystycznego wypowiedzi: neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, porównanie homeryckie, archaizację, kolokwializm, określa ich funkcje w tekście,
 15. podejmuje próby interpretacji obrazów poetyckich,
 16. odróżnia i omawia cechy gatunkowe noweli, powieści (i jej gatunków), opowiadania, legendy, baśni, przypowieści (paraboli), mitu, bajki, pamiętnika, dziennika, epepei
 17. przedstawia i analizuje elementy świata przedstawionego w utworze, omawia ich funkcję w konstrukcji utworu,
 18. omawia wpływ rodzaju narracji na kształt utworu,
 19. w komiksach, piosenkach i innych tekstach kultury popularnej znajduje nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych,
 20. wyodrębnia w tekście epickim fragmenty np. charakterystyki pośredniej i bezpośredniej, opisu przeżyć, tekstów użytkowych,
 21. wymienia cechy dramatu jako rodzaju literackiego, stosuje w praktyce słownictwo dotyczące dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (w tym monolog wewnętrzny) i dialog, zna cechy tragedii komedii i dramatu właściwego, potrafi zakwalifikować utwory dramatyczne do poszczególnych rodzajów dramatu,
 22. interpretuje głosowo dialogi ze scenariuszy, rozumie budowę i treść dramatu,
 23. omawia cechy literatury dydaktycznej, wymienia cechy bajki,
 24. omawia w balladzie i satyrze elementy typowe dla różnych rodzajów literackich,
 25. wyszukuje informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym, indeksie i przypisach,
 26. wykorzystuje do pracy spis treści, wyszukuje i zapisuje cytaty z poszanowaniem praw autorskich, sporządza przypis, wyszukuje i porównuje informacje w różnych tekstach, m.in. popularnonaukowych i naukowych,
 27. dostrzega różnice stylu i intencji między tekstem literackim, naukowym i popularnonaukowym, wyszukuje w nich potrzebne informacje,
 28. wymienia i rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, artykuł, reportaż, podaje cechy tych gatunków, uzasadnia przynależność tekstu prasowego do publicystyki,
 29. analizuje i podejmuje próby odczytania symboli i alegorii występujących w poznanych tekstach kultury,
 30. ocenia adaptację filmową i teatralną, muzyczną i inne; krytycznie wypowiada się na jej temat, odwołując się do jej struktury i treści,
 31. analizuje związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury (np. obrazem, plakatem, dziełem muzycznym, rzeźbą),
 32. samodzielnie dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji wybranych zjawisk społecznych oraz prezentuje je w ramach różnych projektów grupowych
 33. interpretuje aforyzm i anegdotę,
 34. w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) zauważa elementy retoryki: powtórzenia,

- pytania retoryczne, apostrofy wyliczenia, wykrzyknienia; analizuje wybrane z nich,
35. analizuje i omawia językowe i pozajęzykowe środki perswazji, np. w reklamie,
 36. analizuje funkcje środków pozajęzykowych w sztuce teatralnej i filmie,
 37. wyróżnia w tekście cechy stylu oficjalnego, nieoficjalnego (potocznego), urzędowego (mówionego i pisanego) i artystycznego,
 38. interpretuje pejzaż, portret, scenę rodzajową, martwą naturę; wie, czym się różnią, dostrzega ważne elementy i wybrane konteksty dzieła malarskiego,

TWORZENIE WYPOWIEDZI (ELEMENTY RETORYKI, MÓWIENIE I PISANIE)

1. pisze na temat, stosując przejrzystą kompozycję logicznej wypowiedzi, polemizuje ze stanowiskiem innych, formułuje rzeczowe argumenty poparte przykładami,
2. zachowuje poprawność językową, stylistyczną, ortograficzną i interpunkcyjną tworzonego tekstu, stosuje najważniejsze zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i wielokrotnie złożonego, pisze przeważnie teksty wyczerpujące temat, zrozumiałe, klarowne,
3. układa tekst o trójdzielnej kompozycji z uwzględnieniem akapitów, stosuje cytaty i potrafi go wprowadzić do tekstu, pamiętając o cudzysłowie oraz nawiązaniu, dba o spójne nawiązania między poszczególnymi częściami wypowiedzi, w tym w przemówieniu,
4. zachowuje estetykę zapisu,
5. dobiera formę notatki dotyczącej wysłuchanej wypowiedzi do własnych potrzeb,
6. redaguje poprawne ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, apel, uwzględniając w nich wszystkie elementy i właściwy zapis graficzny,
7. tworzy plan ramowy i szczegółowy dłuższej wypowiedzi, uwzględniając w nim najważniejsze zagadnienia, zgodnie z funkcją tworzonego tekstu,
8. formułuje treść sms-a, e-maila, stosując poprawny zapis ortograficzny; dodaje poprawny komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej,
9. streszcza, skraca, parafrazuje tekst (w tym tekst naukowy i popularnonaukowy), poprawnie i samodzielnie przytaczając większość zagadnień, zgodnie z funkcją skracanego czy przekształcanego tekstu,
10. pisze poprawne opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny, dziennik, pamiętnik, zgodnie z cechami gatunkowymi tekstów i funkcją tekstu,
11. tworzy wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, w rozprawce formułuje tezę, hipotezę oraz argumenty, samodzielnie podaje przykłady do argumentów, wnioskuje, stosuje właściwe rozprawce słownictwo,
12. w opowiadaniu odtwórczym i twórczym stosuje elementy charakterystyki pośredniej, wprowadza realia epoki w tekście odwołującym się do minionych epok,
13. stosuje, w zależności od potrzeb tworzonego przez niego tekstu, narrację pierwszo- lub trzecioosobową,
14. w tekstach własnych swobodnie wykorzystuje różne formy wypowiedzi, w tym opis

- sytuacji, opis przeżyć wewnętrznych, mowę zależną i niezależną w celu dynamizowania akcji i charakteryzowania bohatera,
15. opisuje i charakteryzuje siebie, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje cechy bohaterów literackich i rzeczywistych,
 16. posługuje się stylem urzędowym, samodzielnie pisze swój życiorys, CV, podanie i list motywacyjny,
 17. przeprowadza i zapisuje wywiad, stosuje w nim właściwy zapis graficzny, stara się formułować ciekawe pytania, wykorzystuje zdobytą z różnych źródeł wiedzę na temat podjęty w rozmowie,
 18. opisuje dzieło malarskie, grafikę, plakat, rzeźbę, fotografię z odniesieniem do odpowiednich kontekstów; odczytuje sensory przenośne w wybranych tekstach kultury, podejmuje próbę interpretacji tekstu kultury, np. obrazu, plakatu, grafiki,
 19. pisze scenariusz na podstawie dzieła literackiego lub twórczy, zapisuje w nim dialogi i didaskalia,
 20. pisze recenzję książki/filmu/przedstawienia, uwzględniając w niej swoją opinię oraz podstawowe słownictwo związane z dziedziną recenzowanego zjawiska,
 21. wyraża swoje zdanie i umie je logicznie uzasadnić, odnosi się do cudzych poglądów i poznanych idei,
 22. stosuje się do zasad poprawnej wymowy oraz norm dotyczących akcentowania wyrazów i zdań, zna i stosuje wyjątki w akcentowaniu wyrazów,
 23. wygłasza poprawny monolog, przemówienie, aktywnie uczestniczy w dyskusji,
 24. prezentuje w dyskusji swoje stanowisko, rozwija je odpowiednio dobranymi argumentami, świadomie stosuje retoryczne środki wyrazu,
 25. uczestniczy w dyskusji zgodnie z zasadami kultury, logicznie formułuje argumenty
 26. potrafi zastosować środki językowe w zależności od adresata wypowiedzi w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach mówienia,
 27. zna i stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, zasady etykiety językowej i przestrzega zasad etyki mowy,
 28. reaguje z zachowaniem zasad kultury na zjawisko brutalności słownej, kłamstwo i manipulację,
 29. recytuje z pamięci tekst poetycki, interpretując go z uwzględnieniem tematu i wyrażanych emocji,
 30. ocenia recytację własną, koleżanek i kolegów i przedstawia uzasadnienie swojej oceny,

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE (GRAMATYKA JĘZYKA POLSKIEGO, KOMUNIKACJA JĘZYKOWA I KULTURA JĘZYKA, ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA)

1. sprawnie stosuje w praktyce zasady ortograficzne (u, ó, ż, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości głosek), w razie wątpliwości korzysta ze słownika ortograficznego,
2. koryguje błędy językowe w tworzonym przez siebie tekście, analizuje i porównuje przy

- tym wiedzę z różnych źródeł informacji,
3. analizuje elementy językowe w tekstach kultury (np. w reklamach, plakacie, piosence), wykorzystując wiedzę o języku w zakresie fonetyki, słowotwórstwa, fleksji i składni,
 4. ma wiedzę, którą stosuje w praktyce, z zakresu:
 - 1) fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne, ustne, nosowe, twarde, miękkie; wskazuje upodobnienia pod względem dźwięczności i uproszczenia grup spółgłoskowych, zjawiska utraty dźwięczności w wygłosie, dostrzega rozbieżności między mową a pismem i zgodnie z tym zapisuje wyrazy, w których te rozbieżności występują,
 - 2) słowotwórstwa i słownictwa – rozpoznaje wyraz podstawowy i pochodny, podstawę słowotwórczą, formant, rdzeń, tworzy rodzinę wyrazów; odróżnia wyraz pokrewny od bliskoznacznego, stosuje poprawnie formanty do tworzenia wyrazów pochodnych, umie je nazwać, rozpoznaje wyrazy złożone słowotwórczo, wskazuje różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów; zna typy skrótów i skrótowców i stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie, świadomie stosuje w swoich wypowiedziach popularne przysłowia, powiedzenia, frazeologizmy we właściwym kontekście itp., rozróżnia synonimy, homonimy, antonimy, wskazuje wyrazy rodzime i zapożyczone; wyjaśnia różnice między treścią a zakresem wyrazu, różnicuje wyrazy ze względu na ich treść i zakres, odróżnia język ogólnonarodowy od gwary i dialektu,
 - 3) fleksji – nazywa i odmienia odmienne części mowy: rzeczownik (z podziałem na osobowy, nieosobowy, żywotny, nieżywotny, pospolity, własny), czasownik (dokonany, niedokonany, czasownik w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje); oddziela temat od końcówki, także w wyrazach, w których występują oboczności; nazywa nieodmienne części mowy: przysłówki (w tym odprzymiotnikowy), samodzielne i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek, wykrzyknik); stosuje wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy; tworzy i odmienia imiesłowy,
 - 4) składni – rozpoznaje i nazywa części zdania: podmiot (i jego rodzaje: gramatyczny, logiczny, szeregowy i domyślny), orzeczenie (odróżnia orzeczenie czasownikowe od imiennego), przydawkę, dopełnienie, okolicznik (czasu, miejsca, sposobu, przyczyny, celu); nazywa związki wyrazów w zdaniu pojedynczym (w tym rozpoznaje wyraz nadrzędny i podrzędny), a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, wskazuje człon nadrzędny i podrzędny; wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na zdanie złożone i odwrotnie; dokonuje przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy zdań pojedynczych, złożonych i wielokrotnie złożonych, wyodrębnia zdania składowe w zdaniach złożonych i wielokrotnie złożonych, potrafi określić typy zdań

pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), a także rozpoznać rodzaje zdań złożonych współrzędnie (łącznie, rozłącznie, przeciwstawnie i wynikowo) i podrzędnie (przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe, podmiotowe i orzecznikowe); w swoich wypowiedziach stosuje zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące,

8. świadomie stosuje znane mu normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych,
9. analizuje przykłady manipulacji i prowokacji językowej, nie poddaje się im,
10. zna językowe sposoby osiągania porozumienia, świadomie je stosuje,

Ocenę bardzo dobrą otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę dobrą oraz:

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

SŁUCHANIE

1. aktywnie słucha i rozumie wypowiedzi kolegów i nauczyciela jako uczestnik różnych sytuacji mówienia w czasie zajęć lekcyjnych, analizuje treść i kompozycję wypowiedzi innych, poprawność językową i stylistyczną,
2. słucha nagrań recytacji utworów poetyckich i prozatorskich oraz ocenia zabiegi związane z prezentacją walorów artystycznych tekstu,
3. interpretuje wysłuchany tekst, uwzględniając intencję jego nadawcy, w tym aluzję, sugestię, manipulację,
4. analizuje i omawia w wysłuchanych utworach elementy komizmu, kpiny i ironii jako wyraz intencji wypowiedzi,

CZYTANIE TEKSTÓW PISANYCH I ODBIÓR INNYCH TEKSTÓW KULTURY

1. samodzielnie odczytuje teksty współczesne i dawne na poziomie przerośnym i symbolicznym, interpretuje je w różnych kontekstach, czyta płynnie, stosując się do zasad poprawnej interpunkcji, akcentowania i intonacji oraz uwzględnia budowę wersyfikacyjną, a także organizację rytmiczną utworu poetyckiego,
2. rozumie znaczenie archaizmów i wyrazów należących do gwar obecnych w tekstach literackich, odszukuje ich znaczenie w przypisach lub innych źródłach, odróżnia archaizm od archaizacji,
3. analizuje tekst literacki i inne dzieła sztuki (np. obraz, rzeźbę, grafikę) na poziomie dosłownym, przerośnym i symbolicznym, określa temat utworu i poruszone problemy, ustosunkowuje się do nich, dąży do zrozumienia ich złożoności i niejednoznaczności, samodzielnie interpretuje tytuł utworu, odnosi się do kontekstów, np. biograficznego, historycznego, kulturowego,
4. zauważa, rozumie i omawia emocje oraz argumenty zawarte w wypowiedziach, a także tezę, argumenty i przykłady w wypowiedzi, polemizuje z nimi,

5. interpretuje informacje zawarte w tekście, przytacza i komentuje opinie, odnosząc się do nich,
6. odróżnia prawdę od prawdopodobieństwa, wskazuje elementy biograficzne i autobiograficzne w dziełach literackich, odróżnia je od wspomnień i pamiętnika lub dziennika; płynnie stosuje terminy *realizm* i *fantastyka*,
7. ustosunkowuje się do różnych sposobów oddziaływania tekstu na odbiorcę, takich jak perswazja, sugestia, ironia, aluzja, wartościowanie, manipulacja itp., płynnie stosuje ww. terminy,
8. całościowo omawia elementy tragizmu i komizmu w dziele literackim, rozumie złożone sytuacje, w jakich znajdują się bohaterowie,
9. szczegółowo charakteryzuje nadawcę i adresata wypowiedzi, podaje odpowiednie fragmenty tekstu na potwierdzenie swych ustaleń,
10. dostrzega i wyjaśnia złożone motywy postępowania bohaterów, wartościuje ich zachowania i postawy w odniesieniu do ogólnie przyjętych zasad moralnych, stara się unikać prostych, jednoznacznych ocen,
11. wskazuje w tekstach cechy typowe dla liryki, epiki czy dramatu, cechy gatunkowe takich tekstów, jak pieśń, hymn, sonet, tren, fraszka,
12. charakteryzuje osobę mówiącą w wierszu i bohatera wiersza (jej sytuację, uczucia i stany), podaje odpowiednie fragmenty tekstu na potwierdzenie swych ustaleń,
13. analizuje środki stylistyczne, takie jak neologizm, prozaizm, eufemizm, inwokację, pytanie retoryczne, apostrofę, anaforę, porównanie, porównanie homeryckie, archaizację, kolokwializm, określa ich funkcje w tekście i wpływ na kształt i wymowę utworu,
14. wnikliwie omawia obrazy poetyckie obecne w tekście,
15. odróżnia i omawia cechy gatunkowe noweli, powieści (i jej gatunków), opowiadania, legendy, baśni, przypowieści (paraboli), mitu, bajki, pamiętnika, dziennika, fantasy, epepei, podaje odpowiednie fragmenty tekstu na potwierdzenie swych ustaleń,
16. przedstawia i szczegółowo analizuje elementy świata przedstawionego w utworze, omawia ich funkcję w konstrukcji utworu,
17. stosuje w praktyce słownictwo dotyczące dramatu: akt, scena, tekst główny, didaskalia, monolog (w tym monolog wewnętrzny) i dialog, zna cechy tragedii, komedii i dramatu właściwego, potrafi zakwalifikować utwory dramatyczne do poszczególnych rodzajów dramatu, odróżnia dramat od inscenizacji i adaptacji,
18. proponuje własną interpretację głosową dialogów ze scenariuszy, rozumie budowę i treść dramatu,
19. omawia cechy literatury dydaktycznej, podaje przykłady utworów należących do literatury dydaktycznej, wymienia cechy bajki,
20. wskazuje, jaką funkcję pełnią w balladzie i satyrze elementy typowe dla różnych rodzajów literackich,
21. wyszukuje informacje w tekście popularnonaukowym, naukowym, publicystycznym, indeksie i przypisach; wykorzystuje do pracy spis treści, wyszukuje i zapisuje cytaty

- z poszanowaniem praw autorskich, sporządza przypis, wyszukuje i porównuje informacje w różnych tekstach, m.in. popularnonaukowych i naukowych – używa ich do własnych celów,
22. ma świadomość różnic stylu i intencji między tekstem literackim, naukowym, popularnonaukowym i publicystycznym,
 23. wymienia i rozpoznaje gatunki dziennikarskie: wywiad, felieton, artykuł, reportaż; podaje cechy tych gatunków, uzasadnia przynależność tekstu prasowego do publicystyki; w wypowiedziach świadomie i konsekwentnie stosuje nazwy gatunków publicystycznych; wie, czym publicystyka różni się od literatury,
 24. analizuje i interpretuje symbole i alegorie występujące w tekstach kultury, określa ich funkcje,
 25. wie, czym się różni adaptacja od oryginalnego tekstu; analizuje zamysł pisarza i twórców adaptacji,
 26. określa i ocenia rolę osób uczestniczących w procesie powstawania przedstawienia teatralnego oraz filmu (reżyser, aktor, scenograf, charakteryzator, scenarzysta, producent, operator, dźwiękowiec, rekwizytor, inspicjent, sufler, statysta, oświetleniowiec, kostiumolog),
 27. wnikliwie, korzystając z różnych źródeł informacji, analizuje związki między dziełem literackim a innym tekstem kultury (np. obrazem, plakatem, dziełem muzycznym, rzeźbą),
 28. samodzielnie dokonuje przekładu intersemiotycznego tekstów kultury i interpretacji wybranych zjawisk społecznych oraz prezentuje je w ramach różnych projektów, samodzielnych lub grupowych, podejmuje w nich tematy związane z historią, filozofią, sztuką,
 29. interpretuje aforyzm i anegdotę,
 30. w cudzej wypowiedzi (w tym literackiej) analizuje i omawia elementy retoryki: powtórzenia, pytania retoryczne, apostrofy, wyliczenia, wykrzyknienia,
 31. wnikliwie analizuje językowe i pozajęzykowe środki perswazji (np. w reklamie prasowej), reaguje adekwatnie do nich, nie ulega im niepotrzebnie,
 32. dostrzega i omawia funkcje środków pozajęzykowych w sztuce teatralnej i filmie,
 33. wskazuje elementy stylu oficjalnego, nieoficjalnego (potocznego), urzędowego (mówionego i pisanego) i artystycznego w tekstach, np. literackich, i określa ich funkcję,
 34. interpretuje pejzaż, portret, scenę rodzajową, martwą naturę; wybiera i omawia konteksty związane z analizowanym dziełem,

TWORZENIE WYPOWIEDZI (ELEMENTY RETORYKI, MÓWIENIE I PISANIE)

1. pisze wyczerpująco i na temat, stosując funkcjonalną, urozmaiconą kompozycję, logikę wypowiedzi,
2. zachowuje poprawność językową, stylistyczną, ortograficzną i interpunkcyjną tworzonego tekstu, stosuje zasady interpunkcji zdania pojedynczego, złożonego i

- wielokrotnie złożonego, pisze teksty wyczerpujące temat, zrozumiałe, klarowne,
3. zachowuje przemyślaną, trójdzielną kompozycję dłuższej wypowiedzi, w tym w przemówieniu; konsekwentnie i logicznie stosuje akapity, dba o spójne, ciekawe nawiązania między poszczególnymi częściami wypowiedzi,
 4. zachowuje estetykę zapisu, jego teksty są poprawne, przejrzyste i czytelne,
 5. posługując się bogatym słownictwem, poprawnie redaguje różne formy wypowiedzi, m.in. opowiadanie z elementami dialogu i monologu, opisu, charakterystyki, zróżnicowane stylistycznie i funkcjonalnie opisy, recenzję i notatkę (różnorodne postaci)
 6. redaguje poprawne ogłoszenie, zaproszenie, zawiadomienie, pozdrowienia, życzenia, gratulacje, dedykację, apel, uwzględniając w nich wszystkie elementy i właściwy zapis graficzny i funkcję tekstu,
 7. tworzy plan ramowy i rozbudowany szczegółowy dłuższej wypowiedzi,
 8. formułuje treść sms-a, e-maila, stosując poprawny zapis ortograficzny, dodaje trafny, przemyślany komentarz do przeczytanej informacji elektronicznej,.
 9. streszcza, skraca, parafrazuje tekst (w tym tekst naukowy i popularnonaukowy), poprawnie i samodzielnie przytaczając zagadnienia,
 10. pisze opis, charakterystykę, sprawozdanie, list nieoficjalny i oficjalny, dziennik, pamiętnik, zgodnie z cechami gatunkowymi tekstów, stylizuje język, np. listu na język dawnych epok,
 11. tworzy wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, odwołując się do kontekstów, np. historycznego, biograficznego, kulturowego; w rozprawce swobodnie formułuje tezę, hipotezę oraz wnikliwe argumenty; samodzielnie podaje przykłady do argumentów; wnioskuje, dobierając słownictwo właściwe rozprawce,
 12. w opowiadaniu odtwórczym i twórczym indywidualizuje język bohatera, wprowadza nieszablonowe rozwiązania kompozycyjne,
 13. w tekstach własnych swobodnie i celowo wykorzystuje różne formy wypowiedzi, w tym opis sytuacji, opis przeżyć wewnętrznych, mowę zależną i niezależną w celu dynamizowania akcji i charakteryzowania bohatera,
 14. wnikliwie opisuje i charakteryzuje siebie, postaci rzeczywiste i fikcyjne, porównuje cechy bohaterów literackich i rzeczywistych, ocenia i wartościuje ich zachowania i postawy w odniesieniu do ogólnie przyjętych norm moralnych,
 15. samodzielnie pisze życiorys, CV, podanie i list motywacyjny,
 16. przeprowadza i zapisuje wywiad, stosuje w nim właściwy zapis graficzny, dba o ciekawe pytania, wykorzystuje zdobytą z różnych źródeł wiedzę na temat podjęty w rozmowie,
 17. opisuje dzieło malarskie, grafikę, plakat, rzeźbę, fotografię z odniesieniem do odpowiednich kontekstów; odczytuje sensy przenośne w wybranych tekstach kultury, interpretuje tekst kultury, np. obrazu, plakatu, grafiki,
 18. pisze scenariusz na podstawie własnych pomysłów,
 19. pisze wyczerpującą temat recenzję książki/filmu/przedstawienia, uwzględniając w niej swoją opinię i operując właściwym dla recenzji słownictwem, omawia krytycznie elementy tekstu kultury, stosując odpowiednio dobrane słownictwo

20. wyraża własne zdanie, trafnie polemizuje ze stanowiskiem innych, formułuje rzeczowe i samodzielne argumenty poparte celnie dobranymi przykładami, np. wprowadza cytaty z tekstów filozoficznych, sentencje, przysłowia na poparcie swojego stanowiska,
21. stosuje się do zasad poprawnej wymowy oraz norm dotyczących akcentowania wyrazów i zdań, zna i stosuje wyjątki w akcentowaniu wyrazów, unika regionalizmów i elementów gwary środowiskowej, które są niezgodne z normą językową,
22. wygłasza poprawny, ciekawy monolog, przemówienie, uczestniczy w dyskusji, posługując się wieloma środkami wyrazu,
23. wyraża swoje zdanie i umie je logicznie uzasadnić, czynnie się odnosi do cudzych poglądów i poznanych idei,
24. aktywnie uczestniczy w dyskusji, używając środków językowych wyrażających stosunek mówiącego do przedstawianych treści; nawiązując do wypowiedzi przedmówców, podejmuje próby prowadzenia dyskusji,
25. dobiera i stosuje różnorodne środki językowe odpowiednio do sytuacji i odbiorcy oraz rodzaju komunikatu,
26. prezentuje w dyskusji swoje stanowisko, rozwija je odpowiednio dobranymi, przemyślanymi argumentami, świadome stosuje retoryczne środki wyrazu,
27. stosuje środki językowe w zależności od adresata wypowiedzi w oficjalnych i nieoficjalnych sytuacjach mówienia odpowiednio do sytuacji i odbiorcy oraz rodzaju komunikatu,
28. zna i swobodnie stosuje językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, zasady etykiety językowej i przestrzega zasad etyki mowy,
29. reaguje swobodnie i z zachowaniem zasad kultury na zjawisko brutalności słownej, kłamstwo i manipulację
30. recytuje z pamięci teksty poetyckie, interpretując je głosowo z uwzględnieniem tematu i wyrażanych emocji oraz na przykład przez poprawne stosowanie pauz w tekście zawierającym przerzutnie,
31. krytycznie ocenia recytację własną, koleżanek i kolegów; przedstawia rzeczowe, wnikliwe, bezstronne i życzliwe uzasadnienie swojej oceny,
32. płynnie mówi na podany temat, zachowując zasady poprawności językowej i stylistycznej; udowadnia swoje racje za pomocą rzeczowych argumentów ułożonych w logiczny wywód,

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE (GRAMATYKA JĘZYKA POLSKIEGO, KOMUNIKACJA JĘZYKOWA I KULTURA JĘZYKA, ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA)

Umiejętnie stosuje wiedzę językową w zakresie:

1. stosowania w praktyce zasad ortograficznych (u, ó, ż, rz, ch, h, om, on, em, en, ą, ę, pisownia przedrostków, wielka i mała litera, zasady dotyczące pisowni zakończeń wyrazów, oznaczenia miękkości głosek), korzysta ze słownika ortograficznego, by wyjaśnić wątpliwości dotyczące wyrazów rzadkich, o nietypowej pisowni, dokonuje

- korekty błędów językowych w tworzonym przez siebie tekście,
2. analizy elementów językowych w tekstach kultury (np. w reklamach, plakacie, piosence), z wykorzystaniem wiedzy o języku w zakresie fonetyki, słowotwórstwa, fleksji i składni
 3. ma wiedzę, którą płynnie stosuje w praktyce, z zakresu:
 - 1) fonetyki – zna różnicę między głoską a literą; rozróżnia samogłoski i spółgłoski, głoski dźwięczne, bezdźwięczne, ustne, nosowe, twarde, miękkie; wie, na czym polega zjawisko upodobnień pod względem dźwięczności, uproszczeń grup spółgłoskowych, utraty dźwięczności w wygłosie; ma świadomość rozbieżności między mową a pismem i świadomie to wykorzystuje, dbając o poprawność ortograficzną pisanych tekstów,
 - 2) słowotwórstwa i słownictwa – rozpoznaje wyraz podstawowy i pochodny, podstawę słowotwórczą, formant, rdzeń, tworzy rodzinę wyrazów; odróżnia wyraz pokrewny od bliskoznacznego, poprawnie stosuje formanty do tworzenia wyrazów pochodnych, umie je nazwać, rozpoznaje wyrazy złożone słowotwórczo, wskazuje różnicę między realnym a słowotwórczym znaczeniem wyrazów, zna typy skrótów i skrótowców oraz stosuje zasady interpunkcji w ich zapisie; świadomie stosuje w swoich wypowiedziach popularne przysłowia, powiedzenia, frazeologizmy we właściwym kontekście itp., rozróżnia synonimy, homonimy, antonimy, wskazuje wyrazy rodzime i zapożyczone; wyjaśnia różnice między treścią a zakresem wyrazu, różnicuje wyrazy ze względu na ich treść i zakres, odróżnia język ogólnonarodowy od gwary i dialektu,
 - 3) fleksji – swobodnie nazywa i odmienia odmienne części mowy (także w przypadku wyrazów podchwytliwych): rzeczownik (z podziałem na osobowy, nieosobowy, żywotny, nieżywotny, pospolity, własny), czasownik (dokonany, niedokonany, w stronie czynnej, biernej i zwrotnej), przymiotnik, liczebnik (i jego rodzaje), oddziela temat od końcówki, także w wyrazach, w których występują oboczności; nazywa nieodmienne części mowy (także w przypadku podchwytliwych wyrazów): przysłówek (w tym odprzymiotnikowy), samodzielne i niesamodzielne (spójnik, partykuła, przyimek, wykrzyknik), stosuje wiedzę o częściach mowy w poprawnym zapisie: głosek dźwięcznych i bezdźwięcznych, przyimków, zakończeń czasowników, partykuły *nie* i *-by* z różnymi częściami mowy, tworzy i odmienia imiesłowy,
 - 4) składni – rozpoznaje i nazywa części zdania: podmiot (i jego rodzaje: gramatyczny, logiczny, szeregowy i domyślny), orzeczenie (odróżnia orzeczenie czasownikowe od imiennego), przydawkę, dopełnienie, okolicznik (czasu, miejsca, sposobu, przyczyny, celu), nazywa związki wyrazów w zdaniu pojedynczym (w tym rozpoznaje wyraz nadrzędny i podrzędny w związkach wyrazów, rozpoznaje związek zgody, rządu i przynależności), a także zależności między zdaniami składowymi w zdaniu złożonym, wskazuje człon nadrzędny i podrzędny, wykorzystuje wiedzę o budowie wypowiedzenia pojedynczego i złożonego w przekształcaniu zdań pojedynczych na złożone i odwrotnie oraz wypowiedzeń z imiesłowowym równoważnikiem zdania na

zdanie złożone i odwrotnie, dokonuje przekształceń z mowy zależnej na niezależną i odwrotnie, sporządza wykresy rozbudowanych zdań pojedynczych, złożonych i wielokrotnie złożonych, wyodrębnia zdania składowe w zdaniach złożonych i wielokrotnie złożonych, potrafi określić typy zdań pojedynczych (rozwinęte i nierozwinęte, oznajmujące, rozkazujące, pytające, wykrzyknikowe), złożonych (współrzędnie i podrzędnie), a także rozpoznać rodzaje zdań złożonych współrzędnie (łącznie, rozłącznie, przeciwstawnie i wynikowo) i podrzędnie (przydawkowe, dopełnieniowe, okolicznikowe, podmiotowe i orzecznikowe) na prostych przykładach; w swoich wypowiedziach stosuje zdania, uwzględniając cel wypowiedzi: oznajmujące, pytające i rozkazujące,

11. swobodnie wykorzystuje znane normy językowe i zasady grzecznościowe odpowiednie dla wypowiedzi publicznych,
12. rozpoznaje i rozumie przykłady manipulacji i prowokacji językowej, aktywnie je komentuje i reaguje na nie,
13. zna językowe sposoby osiągnięcia porozumienia, aktywnie i asertywnie je stosuje,

Ocenę celującą otrzymuje uczeń, który spełnia wymagania kryterialne na ocenę bardzo dobrą, a ponadto przejawia wiele umiejętności w zakresie przykładowo podanych zagadnień:

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

SŁUCHANIE

1. ocenia wysłuchany tekst pod względem merytorycznym oraz poprawnościowym, stosuje kryteria oceny odpowiednio dobrane do celu wypowiedzi i intencji nadawcy,
2. samodzielnie odczytuje i interpretuje zabiegi związane z prezentacją walorów artystycznych nagrania wzorcowej recytacji,
3. analizuje i wykorzystuje w nowych sytuacjach dydaktycznych informacje wybrane z wysłuchanego tekstu,

CZYTANIE TEKSTÓW PISANYCH I ODBIÓR INNYCH TEKSTÓW KULTURY

1. czyta różne teksty (zarówno współczesne, jak i dawne, przewidziane w programie nauczania oraz spoza niego) na poziomie dosłownym, przenośnym i symbolicznym
2. samodzielnie i z pasją interpretuje teksty pisane i inne teksty kultury, uwzględniając intencję nadawcy oraz konteksty niezbędne do interpretacji, proponuje własną interpretację głosową tekstu,
3. praktycznie wykorzystuje informacje wybrane z tekstu literackiego, popularnonaukowego, naukowego; systematycznie i skutecznie szuka nowych informacji w celu realizacji zainteresowań humanistycznych,
4. krytycznie, wielostronnie i z zaangażowaniem poznawczym ocenia i wartościuje treści, zachowania i postawy przedstawione w utworach w odniesieniu do systemu moralnego

- i etycznego,
5. analizuje niejednorodność dzieł literackich,

TWORZENIE WYPOWIEDZI (ELEMENTY RETORYKI, MÓWIENIE I PISANIE)

1. samodzielnie buduje spójne, logiczne, rzeczowe wypowiedzi na podany temat, w których przedstawia własne, ciekawe stanowisko lub płynnie dowodzi przyjętych racji za pomocą popartych przykładami argumentów uwzględniających różne konteksty kulturowe,
2. tworzy oryginalne notatki, posługując się bogatym słownictwem,
3. podejmuje próby własnej twórczości literackiej, świadomie stosując różnorodne środki stylistyczne, parafrazuje utwory znanych twórców,
4. pisze wypowiedzi oryginalne pod względem sposobu ujęcia tematu; wykazuje się szczególną dbałością o poprawność językową, bezbłędny zapis, logiczną i pomysłową kompozycję; jego język charakteryzuje się własnym stylem lub jego zaczątkami,
5. aktywnie uczestniczy w realizacji projektów, będąc przewodniczącym grup projektowych lub pełniąc inną ważną dla danego projektu funkcję,
6. proponuje tematy rozmów odnoszące się do omawianych utworów,
7. aktywnie uczestniczy w dyskusji jako dyskutant lub przewodniczący, rzeczowo przedstawia swoje stanowisko i wnioski, formułuje oryginalne, przemyślane sądy i spostrzeżenia,
8. interpretuje głosowo wygłaszany z pamięci lub czytany tekst, uwzględniając funkcję zastosowanych środków stylistycznych, charakter tekstu, konteksty,
9. przejawia szczególną dbałość o kulturę słowa,
10. oceniając pracę innych, przedstawia krytyczną, rzeczową refleksję wynikającą z wnikliwej analizy wykonanych zadań i erudycji polonistycznej, pozostaje przy tym bezstronny i życzliwy,

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE (GRAMATYKA JĘZYKA POLSKIEGO, KOMUNIKACJA JĘZYKOWA I KULTURA JĘZYKA, ORTOGRAFIA I INTERPUNKCJA)

1. wykorzystując wiedzę o języku, odczytuje sensy symboliczne i przenośne w tekstach kultury jako efekt świadomego kształtowania warstwy stylistycznej wypowiedzi,
2. samodzielnie poszerza wiedzę językową i wykorzystuje ją we własnych wypowiedziach.